

De enormiteit van de stedelijke ervaring, de overweldigende aanwezigheid van grootse architectonische constructies en dicht opeengepakte infrastructuren en de onbedwingbare 'nutslogica', die een groot deel van de investeringen in de hedendaagse stad bepaalt, hebben verschuivingen en vervreemding veroorzaakt bij veel mensen en hele gemeenschappen. Deze omstandigheden brengen oudere noties en ervaringen van de stad in het algemeen, en meer bepaald van de openbare ruimte, aan het wankelen. Hoewel de monumentale openbare ruimten van de Europese steden nog altijd spectaculaire plaatsen zijn voor rituelen, routines, demonstraties en festivals, stijgt het gevoel dat de publieke ruimte in de stad in een gepolitiseerde ruimte aan het veranderen is, waarbij versplintering en veel verschillen ontstaan.

Tegelijk bestaan in deze steden diverse ruimten die niet voldoende worden benut en die vaak meer worden gekenmerkt door het geheugen dan door hun huidige betekenis. Deze ruimten maken deel uit van het binnenste van de stad, maar vallen toch buiten de ruimtelijke omkadering en de logica, bepaald door 'nutsriteria'. Het zijn 'braakliggende terreinen', die de bewoners toelaten om in verbinding te treden met de snel veranderende stad waarin ze wonen. Hier kunnen ze even en op een subjectieve manier de massieve infrastructuur links laten liggen, die meer en meer ruimte overheersen in hun stad. Het zou in dit opzicht een vergissing zijn indien we ons op deze braakliggende terreinen wierpen om zoveel mogelijk munt te slaan uit de ontwikkeling van onroerende goederen. Het in stand houden van een deel van deze open ruimte kan de moeite waard zijn, in die zin dat opties voor de toekomst worden gefactoriseerd in een tijd dat de nutslogica zo snel (en vaak ook bruusk) verandert. De overdadige bouw van wolkenkrabbers is daar één van de grote voorbeelden van.

Dit stelt ons voor een dilemma over de huidige toestand van de stad, dat verder gaat dan de tamelijk doorzichtige noties van hightech architectuur, virtuele ruimten, schijnbeelden en themaparken. Dit is allemaal wel relevant, maar het zijn slechts fragmenten van een onvolledige puzzel. Er is een type van stedelijke conditie, dat schommelt tussen de realiteit van massieve structuren en die van halfverlaten ruimten. Ik denk dat het essentieel is voor de manier waarop we de stad beleven én dat het de overgang en het wankele evenwicht van specifieke ruimtelijke en tijdelijke configuraties weergeeft. Architectuur en stedelijk design kunnen ook werken als kritische artistieke gewoonten, die ons toelaten om iets meer ongrijpbaar te vatten dan wat wordt voorgesteld door noties als de evolutie van de stad naar een soort themapark.

Hier ga ik in op drie vragen rond de creatie van openbare ruimte en de veranderende betekenis van de stedelijke conditie.

Openbaar maken versus privatisering van ruimte in de stad en het gebruik van deze ruimte als wapen

De creatie van openbare ruimte is één manier om dit type vragen te beantwoorden. We beleven momenteel een soort crisis in de openbare ruimte als gevolg van de toenemende commercialisering, de evolutie van de stad naar een soort themapark en de privatisering van de openbare ruimte. De grote, monumentale openbare ruimten die eigendom zijn van de staat en van de vorstelijke macht, vooral in oude, imperiale hoofdsteden, domineren de manier waarop we openbare ruimte beleven. De gebruikers maken deze ruimten wel openbaar door ze te gebruiken. Maar wat met de werkelijke creatie van openbare ruimte in deze complexe steden door architectonische interventies en de gewoonten van de gebruikers?

Het leven tussen megagebouwen en braakliggend terrein maakt al lang deel uit van de stedelijke ervaring. Zowel in het verleden als nu ondergaat dat leven zichtbare veranderingen en tegenstellingen. Het impliceert ook de mogelijkheid tot 'verstedelijking' (poesis) op een manier die massieve projecten niet kunnen waarmaken. Het soort verstedelijking dat me hier interesseert, is de creatie van bescheiden openbare ruimten, opgebouwd door de gewoonten van de mensen en door kritische architectonische interventies op kleine of middelgrote schaal. Ik heb het hier niet over monumentale of kant-en-klare open ruimten, die eigenlijk beter kunnen worden beschreven als 'toegankelijk voor het publiek' dan 'publiek'. De creatie van openbare ruimte werpt vragen op over de huidige stedelijke conditie, waar de grootse ruimten van de vorstelijke macht en de staat of de over-ontworpen, voor het publiek toegankelijke ruimten, dat niet doen.

Het vastleggen van deze ongrijpbare kwaliteit die de steden genereren en zichtbaar maken, en de creatie van openbare ruimte in deze tussenzones, zijn geen gemakkelijke taken. De nutslogica zal niet volstaan. Ik kan het niet laten te denken dat het maken van kunst een deel van het antwoord is, of het nu gaat om kortstondige publieke vertoningen en installaties of langdurige openbare sculpturen; of het gaat om kunst, verbonden aan een bepaalde plaats of gemeenschap, of nomadische sculpturen die rondtrekken. De nieuwe netwerktechnologieën plaatsen de creatie van openbare ruimte in bescheiden ruimten en, door de gewoonten van de mensen, in een nog breder spectrum. Een vraag die kan helpen om de essentiële aspecten van dit project te vatten, is 'hoe kunnen we *open source* ruimten urbaniseren?'

Architectonische gewoonten staan hier centraal, in het bijzonder diegene die kunnen worden uitgevoerd in problematische of ongewone ruimten. Hiervoor zijn architecten nodig, die in staat zijn om verschillende vormen van